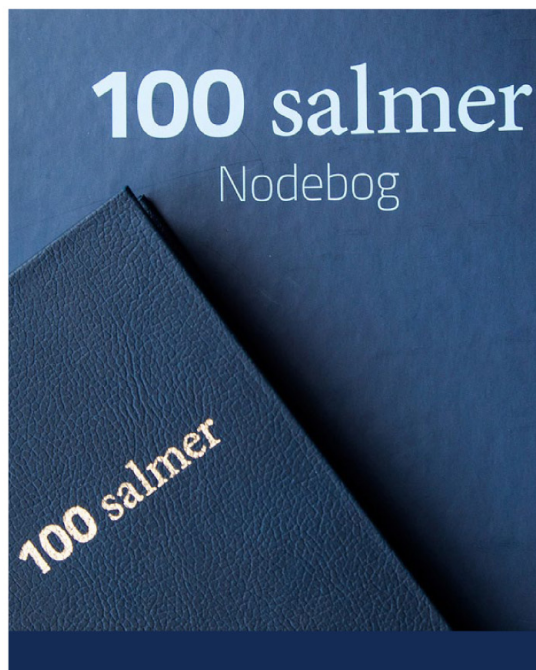

En PDF-artikel fra www.salmedatabasen.dk

Hvad gør en salme til en salme?

Af Anne Marie Kanstrup (gymnasielærer, Brædstrup)

Hvad gør en salme til en salme?

- en empirisk undersøgelse af nyere danske salmer som genre¹

Af Anne Marie Kanstrup (gymnasielærer, Brædstrup)

Salmesangen til debat

Udgangspunktet for mit studie har været en forundring over, hvorfor de nyere danske salmer ofte giver anledning til diskussion. Det kan synes som lidt af en mundfuld at skulle afdække, men lad os begynde med én årsag, som for nogle vil virke åbenlys: salmesangen betragtes som den vigtigste praksisform inden for den danske folkekirke. Dette fastslås hurtigt i det nyere hymnologiske bidrag 'Salmesang: Grundbog i Hymnologi' fra 2014 (Balslev-Clausen/Raun Iversen 2014,7). Netop dette kan være grunden til, at der eksempelvis opstod megen debat, da der i den nyeste salmebogsudgivelse fra 2002 blev optaget omkring et halvt hundrede nyere salmer daterende fra 1970'erne til begyndelsen af år 2000. Salmebogscommissionen havde fået til opgave at præsentere en ny salmebog, som kunne bruges inden for de nye gudstjenesteformer, som bl.a. var opstået i kirkelige børne- og ungdomsorganisationer. Salmebogen måtte have en vis bredde. Den 'nye' salmebog afspejler derfor en vis genre-mæssig diversitet. Dertil kommer, at nye bidrag i dag bestandigt udfordrer de forventninger, der måtte være til salmegenren. Spørgsmålet om, hvorfor salmesangen ofte vækker debat giver derfor anledning til en undersøgelse, der fokuserer på de nyere danske salmer ud fra genre-teoretiske perspektiver.

Hvordan bliver en sang til en salme?

Mit primære fokus har været at undersøge, hvilke processer, der ligger til grund for, at autoriserede (dvs. salmer, som er optaget i Den Danske

Salmebog) som ikke-autoriserede salmer kan kategoriseres under genrebetegnelsen *salmer* – dvs. hvordan de genrekonstitueres. I salmeforskningen hersker en generel tendens til at vurdere salmens overordnede genrespecifikke kvaliteter ud fra *tekstlige* kendetegn. Det er derfor sjældent blevet præciseret hvad, der genre-mæssigt kendetegner en *salmemelodi*. Den proces, der ligger forud for, at en sang kan kaldes en salme er derfor ikke blevet tilstrækkeligt afsøgt. Mit fokus har derfor været på at undersøge, hvilken rolle særligt salmemelodien spiller, når salmen genrebestemmes af *brugerne* af salmesangen. Her forstår jeg brugerne som mennesker – professionelle som lægfolk – der anvender salmerne som led i en opførelsespraksis. Eftersom salmen som genre kan siges at befinde sig i et krydsfelt af interesser, som f.eks. tekst, musik, teologi, poesi, tradition og aktualitet, fandt jeg det givtigt at gøre min teoretiske indgangsvinkel til emnet så tværfaglig som muligt. Dertil kommer, at salmen kan betragtes som en blanding af to medier – nemlig tekst og musik. Min overordnede pointe (og også min konklusion) er, at begge medier bidrager med mening, men at de laver 'udsigelser' på forskellig vis (se også Cook, 1998). Dvs. at salmens musikalske sidestykke på ingen måde udgør en neutral part, når salmen genredefineres. Bl.a. derfor har jeg inddraget indsigter fra litteratur- og musikvidenskaben.

Ved i højere grad at have fokus på alt det, der foregår *omkring* salmerne, har jeg med den anvendte teori anlagt en kontekstuel og sociologisk

---

1

Artiklen fremfører resultaterne fra universitetsspecialet: 'Sammen i salmen – en empirisk undersøgelse af nyere danske salmer som genre' (2016). Studiet er primært foretaget ud fra en musikfaglig baggrund, som særligt har bidraget med perspektiver på, hvad der karakteriserer salmemelodien. Indsigter fra min anden faglige baggrund, religionsvidenskab, har ydermere givet en mulighed for at betragte salmesangen i dens helhed med musik og tekst som et centralt led i gudstjenesten som ritual og praksisform.

betragtning af genrebeskrivelserne. På denne måde har jeg undersøgt, hvordan kulturelle kollektiver bruger genrer betragtet ud fra en mere pragmatisk indgangsvinkel. Konkret for mit studie kommer dette til udtryk, eftersom undersøgelsen har taget udgangspunkt i indsamlet empirisk materiale i form af interviews. Her har jeg interviewet tre fagpersoner, to organister og en komponist. Disse fagpersoner kan så at sige være et udtryk for et kulturelt kollektiv, hvor forskellige holdninger til salmegenren kommer til udtryk. Deres udtalelser har tjent som en rettesnor for, hvordan *nogle* brugere vurderer salmen som genre. Min hypotese har derfor været, at *brugen* af genrebegreber som led i en opførelsespraksis i høj grad er toneangivende for, hvordan brugerne – fagfolk som menighed – i større eller mindre grad forholder sig positivt eller skeptisk til de nyere danske salmer, for på denne måde at være med til at bestemme, hvad der gør en sang til en salme.

Salmen som genre

I et forsøg på at give en karakteristik af, hvad der overordnet kendetegner salmen som genre, har jeg taget udgangspunkt tidligere forsøg på at genredefinere salmen. Ud fra disse betragtninger har jeg undersøgt, hvordan de nyere danske salmer adskiller sig ud fra disse definitioner – først ud fra tekstlige parametre, hvor der findes en del litteratur – og siden på det melodiske plan, hvor undersøgelserne har været sparsomme. Et krav til salmeteksten kan, som Thorkild Borup Jensen formulerede det i 1970'erne, være: 'I *salmerne* undgås (...) gerne de fremmedord, der ikke findes i Bibelen, låneord af nyere dato og endelig de gloser af hjemlig og fremmed oprindelse, der har talesprogs karakter' (Borup Jensen 1972, 49 – min kursiv.). I beskrivelsen af Gud, bør salmeteksten, ifølge Borup Jensen, opfylde nogle bestemte kriterier. Eksempelvis bør Gud fremstå som en fysisk og håndgribelig person for på denne måde at give udtryk for et markant trossyn hos den givne salmedigter (ibid., 38). For stiftskonsulent i hymnologi og liturgi, Jørgen Kjærgaard, er dette markante trossyn hos salmedigteren ligeledes af stor vigtighed. Ifølge Kjærgaard

bør den lutherske salmedigtning optræde som forbillede for, hvordan salmesangen skulle være menighedens stadige, aktuelle svar på evangeliet (Kjærgaard 1993, 71). Derfor må evangeliet, ifølge Kjærgaard, være en bestandig del af salmeteksten (ibid.). I lyset af disse opstillede kriterier for salmeteksten fandt jeg, i en undersøgelse af forskellen på autoriserede såvel som ikke-autoriserede salmetekster, at begge typer tekster sprænger de snævre kriterier, der er blevet formuleret for salmedigtningen. Typisk for dem er, at de netop bruger 'låneord af nyere dato' og i særdeleshed også gør brug af gloser, der har talesprogs karakter. Citatet ovenfor tydeliggør ydermere det, som er kendetegnende, når salmen beskrives som genre. Ordet *salme* anvendes som en samlebetegnelse, som dårligt tager højde for salmens musikalske virkemidler. I en definition som denne opstår derved uklarhed ift. den terminologi, der anvendes om salmegenren.

De nyere melodiers kendetegn

Derfor fandt jeg det relevant også at undersøge på hvilke måder en salmemelodi af ældre dato adskiller sig fra en nyere salmemelodi. Specifikt undersøgte jeg kort forskellen på melodier af hhv. Henrik Rung fra 1847 (DDS 495) og Lasse Lunderskov fra 1983 (DDS 496) til Grundtvigs salmetekst: 'Tag det sorte kors fra graven'. Med udgangspunkt i Mette Krogsholm Pedersens beskrivelse af salmemelodier, er det kendetegnende ved de nyere melodier harmoniseringen, rytmen og taktskiftene (Krogsholm Pedersen 1998/1999, 53). Den grundlæggende rytme er ofte svingende og synkoperet. På baggrund af denne undersøgelse fandt jeg, at det musikalske udtryk overordnet har ændret sig og primært har fundet inspiration i populærmusikken. Med disse betragtninger af, hvordan de nyere danske salmer adskiller sig fra mere traditionelle salmer, er det blevet tydeligt, at salmen som genre også i dag undergår en transformationsproces. Her vil jeg ikke fortabe mig i en længere teoretisk udredning, men blot nævne, at forståelsen af kulturelle genrer som noget, der konstant ændres deles af forskere som Sune Auken, der beskriver denne transformationsproces som en revolution frem for en evolution (Auken 2014, 13).

Med gudstjenesten som ramme

Mit udgangspunkt for min behandling af, hvordan nyere danske salmer opnår genrebetegnelsen *salmer* har været ved hjælp af tre individuelle interviews. Deltagerne var: Lars Nørremark (LN), som er uddannet i 2008 ved det Jyske Musikkonservatorium, hvor han også underviser i orgelkundskab. Hans Dammeyer (HD), som er uddannet organist Vestervig Kirkemusikskole og som har komponeret melodien til 'Du kom til vor runde jord' (DDS 70). Han sidder i bestyrelsen for Forum for Rytme i Kirken (FRIK), som har formålsparagraffen at: 'fremme brugen af folkelig musik – herunder rytmisk musik – i dansk kirkeliv.' (www.frik.dk). Jesper Gottlieb (JG), som er cand. mag. i musikvidenskab og som fungerer som ekstern lektor. Gottlieb har komponeret en mængde melodier til nyere ikke-autoriserede salmedigte, som bl.a. af digteren Simon Grotrian.

Mine spørgsmål til interviewdeltagerne faldt overordnet i tre kategorier: deres holdning til, hvad der er den gode salmetekst, deres forståelse af en salmeegnet melodi og deres opfattelse af graden af folkelighed i salmerne. Eftersom mit hovederinde var at blive klogere på, hvad interviewdeltagerne forstår ved en salmeegnet melodi, vil jeg ikke opholde mig ved interviewdeltagerens udtalelser om den gode salmetekst. Opsommeret var den største årsag til uenigheden, hvordan salmeteksten skal være i stand til at gøre gudstjenesten relevant og aktuel. JG og HD var begge enige i, at det, der er hovedformålet med de nyere salmetekster, er at sige det moderne menneske noget og at være forståelige for menigheden. På denne måde mente de, at gudstjenesten kunne gøres aktuel og relevant. LN var enig i dette, men mente omvendt, at den gode salmetekst ikke behøver at være fuldt forståelig for menigheden. Han fremhævede, hvordan Bibelens sprog er undfanget i en pseudo-mystisk kontekst og sammenhæng. På denne måde mente LN, at man i salmedigtningen stod i fare for at banalisere noget, som hverken kan eller skal banaliseres. Interviewdeltager-

ne ønsker derfor alle at gøre gudstjenesten aktuel, relevant og vedkommende for menigheden, men som det har vist sig, er midlerne dertil meget forskellige. Dette skulle særligt komme til udtryk, da de skulle beskrive den gode og folkelige salmemelodi.

Den gode salmemelodi

Uenighederne var bestemt ikke mindre på salmemelodiens område. Dog havde interviewdeltagerne vanskeligere ved at tilkendegive, hvad de mener er helt konkrete parametre for, hvad der udgør en god salmemelodi. Dette kan skyldes, at musik betragtes som et medie (jf. Cook ovenfor) kommunikerer på en anderledes og mere abstrakt måde, end f.eks. tekst gør. Som det var tilfældet med salmeteksten, var det primære stridspunkt ved definitionen på den gode salmemelodi, hvorvidt melodierne skulle bære på noget genkendeligt uden for kirken. Som HD formulerer det: '(...) *det er ikke kun et mål i sig selv, for FRIK, at vi får så meget rytmisk musik, altså med synkoper, ind i gudstjenesterne – det er mere det der med, at vi får (et) udtryk, som er genkendeligt og vedkommende (...).*' Der er flere interessante genreteoretiske perspektiver i dette citat. Først og fremmest anvender HD her betegnelsen 'rytmisk' musik. Dette er en meget dansk term, som ikke refererer til en specifik genre – al musik har jo rytme! Herhjemme bliver betegnelsen ofte brugt som en modsætning til, hvad man forbinder med 'klassisk' musik (se også Michelsen 2001).

Folkelighed og salmesang

I denne kontekst er termen 'rytmisk' defineret ved at have synkoper og derfor at være et udtryk som er *genkendeligt* for menigheden. For HD og forummet FRIK synes den rytmiske musik derfor at være udtryk for en *folkelig* form for musik. I min øvrige undersøgelse af, hvad der overordnet definerer salmen som genre, fandt jeg, at netop begrebet *folkelighed* bestandigt blev vurderet som en kerneværdi ved salmen som genre. I Danmark forbindes dette begreb ofte med N.F.S. Grundtvig, som havde fokus på det almindelige menneskes fornuft og dømmevne. Begrebet folkelighed bliver ligeledes ofte for-

bundet med Grundtvigs initiativer til stiftelsen af højskoler (se også Borish 1996).

Forummet FRIK er netop opstået i højskolemiljøet, hvorfor deres forståelse af det folkelige ligger i tråd med Grundtvigs tanker. Inden for den kirkelige kontekst mener HD derfor, at den rytmiske – og folkelige – musik bør referere til noget genkendeligt *uden for* kirken, eftersom han mener, at det er dette, der rammer menigheden bedst muligt. Som det fremgår af mine empiriske undersøgelser, bliver begrebet dog ikke forstået entydigt. For LN er opdelingen mellem 'klassisk' og 'rytmisk' musik ikke naturgivne opdelinger mellem det finkulturelle og det folkelige – han mener i stedet, at dette er en konstrueret begrebsliggørelse (se også Frith 1996). Han mener derfor ikke, at den rytmiske musik kan gøres til garant for noget særligt folkeligt. Ganske kort skal det nævnes, at interviewdeltagerne i denne forbindelse selv bragte en betragtning af orglet som et folkeligt instrument på banen. LN mente, at orglet er noget af det mest folkelige, man kan komme i nærheden af. Det bærer på en lang kulturhistorisk kvalitet, som det er hans arbejde, at få menigheden til at forstå og elske. På denne måde bliver kirkerummet en kontrast til den hverdag, der ellers omgiver kirkegængerne, og det er her, han mener, at kirken rummer sin kvalitet. Omvendt mente HD, at orglet – med sin placering oppe under loftet – står som en autoritet højt hævet over menigheden, og at orglet derfor er med til at gøre kirken til noget fremmed og ukendt.

Konklusionen på min empiriske undersøgelse er, at interviewdeltagerne i høj grad anvender genrebetegnelser, når de skal positionere sig som positive eller skeptiske over for de nyere danske salmer. Kategoriseringen 'rytmisk' versus 'klassisk' musik er værdiladede begreber, som anvendes normativt af interviewdeltagerne. Vi kan derfor kalde de førnævnte særegne fællesskaber for *diskursive* fællesskaber, eftersom genrebegreberne bliver anvendt i en normativ debat om, hvad der er gangbart i kirken – både på det tekstlige, men også på det musikalske område. Termen folkelighed bærer således på et ønske om, at det, som foregår i folkekirken, emmer af rele-

vans, aktualitet og ikke mindst af sammenhørighed. Til dette sidste punkt har salmesangen igennem tiden haft en enorm betydning.

Kan vi alle være sammen i salmen?

Religionsforsker, Katrine Frøkjær Baunvig giver i sin artikel 'Når vi klapper, er vi' (2013) en beskrivelse af, hvordan salmesangen i dens natur virker som et fællesskabsstimulerende element i den folkekirkelige gudstjeneste. Rytmik og synkron bevægelser kan skabe sammenhængskraft, men som det har vist sig i min undersøgelse, kan ens personlige holdninger til salmesangen gøre det vanskeligt at føle sig som en del af det fællesskab, som særligt salmesangen indbyder til. Det er i høj grad denne problematik, der ofte giver anledning til debat, og med nogle overordnede historiske nedslag vil det blive tydeligt, at debatterne på salmesangens område langt fra er enestående for vor tid. Eksempelvis benyttede førnævnte Grundtvig sig ofte af kendte verdslige melodier til salmeteksterne. For Grundtvig var genrerregler af mindre betydning – det vigtige var den aktive menighed. Et andet eksempel på, hvordan salmesangens rolle er blevet fortolket er med Thomas Laubs bearbejdelse af kirkesangen i 1900-tallet. Her forholdt Laub sig skeptisk til den dramatisk-lidenskabelige operamusik, som var kendetegnende for perioden – også kendt som den danske romance. Laub forkastede de romantiske salmemelodier, som på daværende tidspunkt havde fundet vej ind i kirken. Han mente, at musikken i kirken ikke skulle pådrage sig for megen opmærksomhed, og at den måtte være væsensforskellig fra den brug, den havde udenfor kirkens kontekst. Disse nedslag indikerer tydelige paralleller til nutidens debatter. Når det kommer til den gode salmemelodi, synes dens definition i høj grad at være bestemt af de fællesskaber – og den tid – den indgår i. Overordnet synes salmegenren at blive defineret alt efter, hvordan *brugerne* mener, den bør være, og det er her, at fraktioner og polemikker opstår. Synkron bevægelser og rytme kan skabe fællesskaber, men debatten opstår, når brugerne og fællesskaberne fortolker betydningen af denne praksis på.

Litteraturliste

Auken, Sune, 2014

Ved lejlighed: Grundtvig og genrerne
red. Sune Auken og Christel
Sunesen, Forlaget Spring, København

Balslev-Clausen, Peter og Raun Iversen, Hans, 2014

'Forord', i *Salmesang: Grundbog i hymnologi*,
red. Peter Balslev-Clausen og Hans Raun Iversen,
Det Kgl. Vajenhus' Forlag, København

Baunvig, Katrine Frøkjær, 2013

*'Når vi klapper, er vi' i, En gudstjeneste – mange
perspektiver*
red. Kirstine Helboe Johansen og Jette Bendixen
Rønkilde, Forlaget Anis, Frederiksberg

Borish, Steven, 1996

*'The Concepts of 'Folkelig' and 'The Folkelig', i
Folkevirke 51:3*

Cook, Nicholas, 1998

Analysing Musical Multimedia
Clarendon Press, Michigan

Frith, Simon, 1996

Performing Rites: On the Value of Popular Music
Oxford University Press

Jensen, Thorkild Borup, 1972

*'Hvad er en salme? Forsøg på en genrebestem-
melse', i Salmen som lovsang og litteratur*
red. Thorkild Borup Jensen & Knud Eyvind
Bugge, Gyldendal, København

Kjærgaard, Jørgen, 1993

*Du blandt vore lovsange bor...: Hvad skal den
danske kirke synge i det 21. århundrede?,*
Tuxedo Grafisk, Aarhus

Michelsen, Morten, 2001

*'Rytmask musik' mellem høj og lav', i Musik og
Forskning: 26, s. 61-81*

Pedersen, Mette Krogholm, 1998/1999

'Hvornår er tekst og melodi i vellykket samspil?'
Trykt i Dansk
kirkesangs årsskrift, s. 45-46